

**VERSLAG BIJeenkomst PLATFORM PARTICULIERE ARCHIEVEN (PPA) OP
NATIONAAL ARCHIEF DEN HAAG 20-11-2008 ONDER DE TITEL
'GEWAARDEERD VERLEDEN. CONCURRENTIE OF SAMENWERKING?
[bezocht door Toon Franken, medewerker acquisitie]**

In het rapport 'Gewaardeerd verleden, bouwstenen voor een **nieuwe** waarderingsmethodiek voor archieven', verschenen in september 2007, als eindproduct van de Commissie Waardering en Selectie (o.l.v. prof.dr. Charles Jeurgens en inmiddels opgeheven) en aanwezig bij het Zeeuws Archief, schetst genoemde commissie een nieuwe visie op de waardering en selectie van archieven. Er zou niet uitgegaan moeten worden van 'bewaren' en/of 'vernietigen', veeleer zou 'verwerving' het uitgangspunt moeten vormen. Dat brengt de vraag dichterbij welke archieven & collecties een archiefbeherende instelling nu eigenlijk zou willen 'bezitten', met daar onmiddellijk achteraan wat zo'n instelling aan het publiek ter beschikking wil kunnen stellen. Ten aanzien van particuliere archieven kan dit uitgangspunt archiefbeherende instellingen in een onderlinge concurrentiepositie brengen. 'Algemene' archieven zouden in concurrentie kunnen komen met bijvoorbeeld categorale instellingen. Of is de toegenomen aandacht voor particuliere archieven een uitgelezen kans om de samenwerking te vergroten?

De heer Jeurgens houdt een algemene inleiding, gevolgd door een visie vanuit een groot algemeen archief, het Nationaal Archief. Daarna volgen bijdragen uit de categorale hoek.

Lezing Jeurgens

Jeurgens geeft een voorbeeld van de zin en onzin om onderscheid te maken tussen archieven van de overheid en particulieren: bij het onderzoek naar het Srebrenica-drama kreeg de commissie van de Landmacht geen inzage in de dagboeken van de generaals, die als persoonlijk domein werden beschouwd en daarmee buiten de overheidsarchieven vielen en dus niet konden worden geraadpleegd, terwijl in die dagboeken hele nuttige gegevens zouden kunnen staan die een verhelderend beeld op de zaak hadden kunnen werpen. Opvallend is dat er nadien ook geen pogingen zijn gedaan om die dagboeken te verwerven.

De zin van het onderscheid tussen particuliere en overheidsarchieven is weer wel van belang om duidelijkheid te krijgen over de grenzen van het publiek en persoonlijk (privé-) domein.

Het behoud van particuliere archieven is nu nog gebaseerd op persoonlijke kennis van de archivaris of de archiefvormer. Het proces van waardering en selectie is zeer belangrijk, want de hierin genomen beslissingen hebben invloed op alle volgende stappen (toegankelijkheid, raadpleging etc). De waardering en selectie bij de overheid is gebaseerd op regelgeving (selectielijsten), maar bij particuliere archieven op professionele verantwoordelijkheid. Het uitgangspunt moet zijn dat men niet alles kan bewaren, maar een selectie zal moeten maken, ook voor digitale archieven. Keken we vroeger vanuit een perspectief van vernietiging, tegenwoordig moeten we uitgaan van een **acquisitieperspectief**.

Er zijn 3 hoofdredenen waarom gekomen is met een nieuwe visie op waardering en selectie:

- 1 procedure selectie is niet toegepast op de veranderende omgeving
- 2 huidige archiefwet is teveel een cultuurwet
- 3 twijfels over kwaliteit van het huidige waarderings- en selectiebeleid

(wordt er niet teveel ballast bewaard: vergelijk rapport 'Het tekort van het teveel. Over de rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed' (Den Haag 2005) van de Raad voor Cultuur).

Je selectiedoelstelling moet representatief zijn voor de samenleving; de PIVOT-selectiegedachte was teveel gefocust op de overheid.

Waarderingsniveau's te verdelen in de volgende lagen:

- 1° Samenleving
- 2° Actoren
- 3° Werkprocessen

Je moet dus getrapt kijken naar de samenleving als totaal, niet alleen naar de overheid of alleen naar particulieren.

Instrumentarium bij verwerving particuliere archieven:

- archivaris
- subsidies
- beperkende maatregelen
- ...

Bij particuliere archieven gelden geen officiële regels voor vernietiging. Alleen op basis van de Wet Cultuurbezit zou men kunnen voorkomen dat een voorgenomen vernietiging ongedaan gemaakt kan worden.

De Commissie Waardering en Selectie hield zich alleen bezig met een visie m.b.t. de methodiek van waardering en selectie, niet met acquisitie en beheer van archieven.

Zie ook Archievenblad oktober 2008:

Naar een nieuw archiefbestel? Opinie: Geert-Jan van Bussel, Rob Kramer, Marianne Loef en Bert Looper

Conclusie:

Het onderscheid tussen particuliere en overheidsarchieven is niet van belang voor de 'collectie Nederland', wel voor het instrumentarium dat wordt gehanteerd.

Het Nationaal Archief en de bescherming van particuliere archieven.

Lezing van Robbert Jan Hageman, senior-medewerker afdeling Selectie en Acquisitie bij het Nationaal Archief in Den Haag (was tevens lid van commissie Waardering en Selectie):

Het Nationaal Archief is dit jaar begonnen met een op basis van het rapport Gewaardeerd verleden te ontwikkelen systematiek voor de praktijk i.v.m. productontwikkeling.

Er is nu sprake van een integrale visie op de selectie van particuliere en overheidsarchieven.

Het bijeenbrengen en veilig stellen (beschermen vanarchieven, een bijzondere taak van het Nationaal Archief, is meer dan alleen maar acquireren, het is verantwoordelijkheid voor een bestel, waarin ook particulierearchieven zullen worden geregistreerd.

Centraal Register van Particuliere Archieven

Men overweegt het Centraal Register van Particuliere Archieven weer nieuw leven in te blazen. Soms kan het zo zijn dat men een particulier liever ter plaatse laat bewaren i.p.v. meteen te acquireren, als men tenminste de gegevens over zo'n archief maar goed vastlegt. In januari 2009 begint een discussie over het opnieuw opstarten van het CRPA. Wat was de basis, hoe is het opnieuw op poten te zetten en wie zou dat moeten doen, hoe zou dat kunnen in digitale vorm en op internet? Na een antwoord op al deze vragen moet men een voorlichtingsronde starten over het beheer. Nouk Ruitenber, die jarenlang was verbonden aan het CRPA juicht het toe dat de registratie, die sedert de oprichting van PIVOT vanaf de jaren negentig geen aandacht meer had.

Ben Otten van het Nationaal Business Archief (NBA) biedt zich aan om te helpen bij de registratie van bedrijfsarchieven.

De Commissie Waardering en Selectie keek naar het heden en de toekomst (pro-actief acquireren en selecteren), maar archiefdiensten zullen ook retrospectief moeten handelen.

De Kabinetsvisie op vindbare en toegankelijke overheidsinformatie ('Informatie op orde') (Den Haag 2006) heeft ervoor gezorgd dat de selectie bij overheidsarchieven flink op de schop is gegaan. Men wil op een eenvoudigere manierarchieven verzamelen: met minder inspanning een betere kwaliteit overheidsarchieven binnenhalen, zodat meer tijd overblijft voor de acquisitie van particulierearchieven.

Van sommige actoren zouden we liever niets en van andere alles willen hebben b.v. op het gebied van Verkeer en vervoer zou het kunnen zijn dat het archief van de ANWB (particulier) waardevoller is voor de onderzoeker dan het archief van de Rijksdienst voor het Wegverkeer.

In 2009 begint het Nationaal Archief een onderzoek naar particulierearchieven die men graag in huis zou willen halen. Hierbij wordt ook gekeken naar de urgentie, als er naast papieren archief ook sprake is van een digitaal archief. Daar moet je nu al bij zijn, om te voorkomen dat je later een puinhoop krijgt waar niemand meer iets van begrijpt of onleesbaar is (vergelijk aangaande de overheid het bij voorrang bewerkte archief van de Arbeidsvoorziening waarbij ook sprake was van onleesbare digitale bestanden, dit zou ook het geval kunnen zijn bij grote particuliere organisaties zoals bijvoorbeeld de ANWB) Je moet nu dus al een pro-actieve benadering in gang zetten.

Het Nationaal Archief streeft bij verwerving particulierearchieven naar tijdige beschikbaarstelling van de informatie op de studiezaal.

Het al of niet meebetalen door de particulier is niet doorslaggevend voor de verwerving van particulierearchieven. Volgens Nico van Egmond (NA) streeft men altijd naar het vragen van een bijdrage waarbij de kosten van materiële zorg worden gedekt. Wat meer wordt gegeven kan worden gebruikt voor de bewerking.

Lodewijk Winkeler van het Katholiek Documentatiecentrum vindt dat we bij particuliere archieven niet alleen naar de toekomstige verwerving moeten kijken, maar ook retrospectief naar het verleden: wat hebben we in het verleden in huis gehaald, wat we nu misschien zouden weggoeien. soms moet je dat alsnog doen om kostenbesparing te bereiken in de conservering en materiële zorg. De in het rapport Gewaardeerd verleden genoemde Historisch Maatschappelijk Analyse voor toekomstige verwerving kun je ook retrospectief gebruiken voor hetgeen je in het verleden al hebt binnengehaald.

Je moet ook aan macroselectie doen en afspreken dat je van bepaalde actoren of archiefvormers helemaal niets wil bewaren.

Leidt emancipatie tot ontzuiling? Lezing van Lodewijk Winkeler (Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen)

Winkeler geeft een korte beschrijving van de categorale instellingen in Nederland. Het KDC was een van de eerste in 1969. Samen met instellingen als het Historisch Documentatiecentrum voor de geschiedenis van het Protestantisme (Amsterdam), het IISG (sociale geschiedensi) en het IIAV (vrouwengeschiedenis) zijn zij de redders geweest van archieven van genoemde categorieën uit de periode 1850-1970.

Winkeler constateert dat de commissie Waardering en Selectie in zijn integrale benadering de lijn doorzet die door de Raad van Cultuur is uitgezet. Een heikel punt in deze visie is echter de representativiteit, een hard criterium. Elk individu moet iets van zichzelf kunnen ontdekken. Op het KDC zijn bijvoorbeeld veel archieven van priesters, maar geen enkele van katholiek kunstenaars.

Een tweede criterium is de informatiewaarde, alleen het meest informatieve moet worden bewaard. Winkeler zou graag nog een criterium willen toevoegen: **exemplarisch**. Hij noemt in dit verband voor het KDC als voorbeeld: missienaakringen, deze hebben zelden archief gevormd dus als je hier maar iets van te pakken kunt krijgen dan is dat uniek.

Over de Historisch-Maatschappelijke Analyse plus (HMA-plus = beschrijving en) die in het rapport Gewaardeerd Verleden als bijlage 1 wordt genoemd merkt Winkeler op dat hij hierin mist vanuit welk gezichtspunt moet worden gewaardeerd. Je moet kijken naar de hele samenleving en van daaruit naar deelgebieden. Het KDC heeft een indeling gemaakt in 8 sectoren waarin het kijkt naar de betekenis van de archieven voor het katholieke volksdeel. Het KDC is er niet alleen voor katholieken en niet alleen voor de bestudering van de kerkgeschiedenis, maar voor iedereen die is geïnteresseerd in het katholieke deel van de bevolking.

Concurrentie en samenwerking

Er is bij archief- en categorale instellingen een spanningsveld tussen concurrentie en samenwerking (zie artikel in Erfgoed Nederland van R. Hermans, 'De hebzucht nabij').

Zo wil algemene rijksarchivaris M. Berends alle archieven van landelijke politici graag in het Nationaal Archief, maar die blijken nu juist in het verleden allemaal naar de RHC's in de regio te zijn gegaan.

Winkeler pleit voor het ontwerpen van een gemeenschappelijk HMA-plus. Men moet eerst inventariseren wat er al is en vervolgens dat overzicht gaan bijhouden.

Emancipatie en ontzuiling

Er is wel een proces van ontzuiling gaande in die zin dat historici nieuwe vragen stellen over de collecties die men beheert en dat leidt tot ontzuiling (moderniteit).

Zorgen voor vormgevingsarchieven; problematiek bij het onderbrengen van belangrijke en bedreigde vormgevingsarchieven.

Lezing van Anja Tollenaar (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD))

Tollenaar noemt als eerste het Centraal Register Vormgevingsarchieven (CRVa), een database, die een overzicht biedt van Nederlandse vormgevingsarchieven. Deze database bevat gegevens over archieven van vormgevers, ontwerp bureaus, fabrikanten, designgaleries en ontwerpersverenigingen. Het CRVa is online raadpleegbaar via de website van het RKD: www.rkd.nl/crva. De database bevat momenteel ruim 1700 namen van vormgevers en bedrijven die werkzaam waren of zijn vanaf 1850 tot nu. In Nederland bestaat geen zelfstandige instelling voor vormgevingsarchieven. Het CRVa is gesubsidieerd door de Mondriaan Stichting als onderdeel van de 'Inhaalslag Vormgevingsarchieven'. Deze inhaalslag beoogt de komende jaren extra inspanningen te leveren om het erfgoed vormgevingsarchieven veilig te stellen. Het behouden en ontsluiten van vormgevingsarchieven vormt de basis van de Nederlandse vormgevingsgeschiedenis. Vormgevingsarchieven bevatten naast correspondentie en notulen ook foto's, kwetsbare ontwerptekeningen en proefmodellen van uiteenlopende materialen. Dit vraagt om een specifieke behandeling op de juiste plaats. Vormgevingsarchieven zijn onmisbaar voor onderzoek, tentoonstellingen en publicaties. Bij het opnieuw in productie nemen van designiconen kunnen ontwerpprocessen dankzij de archieven gereconstrueerd worden.

Project CRVa

1) begonnen met naamlijsten vormgevers etc. door specialisten

2) criteria opgesteld:

- algemeen belang
- nationaal belang
- nationaal belang en internationale kwaliteit
- jong, nog in bedrijf?
- met of zonder urgentie

Onderzoek naar de inhoud en achtergronden, verkenning naar bestemmingen ('vlekkenplan': samenwerking, concentratie en taakverdeling, dit vlekkenplan is als het ware een blauwdruk van HMA-plus, maar dan beheersmatig).

Problemen bij vormgevingsarchieven:

a) digitale archieven: voorlopig buiten beschouwing laten

b) kenmerkende eigenschappen vormgevingsarchieven: driedimensionale voorwerpen zoals maquettes: Technische Universiteit Delft studeert op een systeem om maquettes te documenteren. Het Nederlands Architectuurinstituut (Nai) kiest alleen voor archieven en neemt geen maquettes op, wel worden er digitale foto's van maquettes gemaakt.

c) er is geen specifieke wet- of regelgeving aangaande archiefvorming en archiefonderbrenging; gevolgen zijn dat vormgevingsarchieven vogelvrij zijn, ze kunnen worden gesplitst, verkocht, in binnen- en buitenland (vergelijk zilvermakerij Van Kempen Begeer, waarvan alle zilveren voorwerpen zijn geveild)

3) ontbreken van structureel beleid

4) ontbreken van geld

5) ontbreken van menskracht en depotruimte

6) taakstelling erfgoedinstellingen (musea geen archieven, geen museale voorwerpen bij archiefdienst)

7) hiaten: mode, industriële vormgeving

8) ontbreken van historisch besef bij archiefvormer

9) beeldrecht (pictoright, voorheen beeldrecht genaamd)

DISCUSSIE

Concurrentie of samenwerking: bij goede samenwerking is er geen negatieve concurrentie.

Het acquisitiebeleid, acquisitieplan en –profiel van erfgoedinstellingen zouden beter toegankelijk moeten zijn voor geïnteresseerden op websites !

Een praktijkvoorbeeld: Christine v.d. Sman van het Nederlands archief van Grafische Ontwerpers vertelt dat archiefvormer 'Studio Dumbar' uit Den Haag zijn archief liever bij het gemeentearchief Den Haag onderbrengt, omdat men hier minder hoge drempels verwacht. Dumbar heeft echter veel gewerkt voor het Rijk en vanuit dat oogpunt zou het Nationaal Archief een betere plaats zijn. Men zal dit moeten afwegen. Jeurgens vindt dat men het belang van het archief moet aantonen, de bestemming is uiteindelijk niet van belang.

Herman Bongenaar, mede-auteur van Gewaardeerd Verleden pleit naast de registratie van archieven (CRPA) voor een lijst van te beschermen archieven die nooit weggegooid mogen worden.